

Юзаф Мацкевіч

Пахаванні кіеўскіх князёў XII ст.

Сенсацыйныя знаходкі ў Давыд-Гарадку

Ад перакладчыка: У аўторак, 3 лістапада 1936 г. віленская газета "Слова" паведаміла пра знаходку старажытных магіл пры закладанні падмуркаў новай царквы на Замкавай гары ў Давыд-Гарадку. У магілах знойдзены труны з вельмі тоўстага часанага дубу ў выглядзе прамавугольных скрынь. Труны стаялі пад столлю, якая таксама была зроблена з дубу. "Зараз труны вывезлі і пахавалі ў іншым месцы. Паколькі адпаведныя адміністрацыйныя ўлады маўчаць, ніхто з археолагаў сюды не едзе. Магчымыя пошукі і раскопкі, без сумневу, далі б шмат цікавага і захаванага. [...]"

Для вывучэння знаходак, ад імя нашай рэдакцыі ў Давыд-Гарадок выехалі вядомы віленскі археолаг Антон Луцкевіч і рэдактар Юзаф Мацкевіч". *Slowo*. 1936. № 302.

Можна сказаць, што з-за гэтай, адной з самых значных археалагічных знаходак, мы пераступілі на больш высокую прыступку нашых гістарычных ведаў. Бо, здаецца, мы выявілі магілы кіеўскіх князёў XII ст.! Вядома, гэта толькі гіпотэза, але як мы да яе дайшлі?

Гісторыя Давыд-Гарадка бярэ пачатак у настолькі старажытныя часы, што цалкам знікае ў тумане стагоддзяў. На самай справе мы лепш ведаем пра часы ВКЛ, але і тут у нашых ведах з'яўраюць прабелы.

Гэта князі

Некаторыя гісторыкі і ўслед за імі Кіркор у "Живописной России", выдадзенай у 1882 г., прыводзіць легенду аб тым, што Давыд-Гарадок быў заснаваны яцвягамі і назву атрымаў ад іхняга князя Давыда, які стаў хрысціянінам. Вядома, што перш за ўсё ён павінен быў пабудаваць замак, бо ўлада князя заўсёды трымалася на замках, вакол якіх і будаваліся паселішчы. Аднак, ці можам мы выказаць здагадку, што выяўленыя магілы адносяцца да гэтага перыяду?

- Не, - адказвае сп. Антон Луцкевіч, - і мы гэта самі бачылі на месцы. Адно можна сказаць, што магілы, без сумнення, адносяцца да хрысціянскага перыяду, а яцвягі ўсё ж былі паганцамі, хаця асобныя з іх князёў маглі быць ахрышчаны. Трэба шукаць у больш познюю эпоху, у часы, калі, на мой погляд, Давыд-Гарадок адыгрываў асабліва важную палітычную і

ваенную ролю. Бо інакш княская сям'я ніколі б не сядзела тут пастаянна, а магла быць тут толькі праездам і тым больш не пакідала б тут сваіх могілак.

А каго ў тых часы можна было хаваць у спецыяльных склепах, у такіх трунах, у такіх аднолькавых для ўсіх пантофлях, прызначаных, пэўна, толькі каб хадзіць у па пакоях княскага замка, а не па палескіх балотах? - Князёў!

Калі Кіеў супернічаў з Полацкам?

Пэўныя падказкі дае нам Каяловіч у кніжцы "Лекции по истории Западной России", выдадзенай у 1864 г. Ён падрабязна разглядае перыяд праўлення кіеўскіх князёў і канкурэнцыю паміж Кіевам і Полацкам. Тады кіеўскія князі сялілі сваіх родных уздоўж важнага воднага шляху Прыпяці - брамы ў полацкую маёмасць і эфектыўнага абарончага бар'еру, які стваралі балоты. Замкі гэтага кшталту былі ў Чарнобылі, Тураве, потым у Слоніме, Ваўкавыску і ажно ў Гародні, а адным з галоўных сярод іх быў Давыд-Гарадок - ключ у пазнейшыя Белую і Чырвоную Русь. Ён адыгрываў вялікую ролю ў тых часы, а размова ідзе, з большага, пра XII ст.

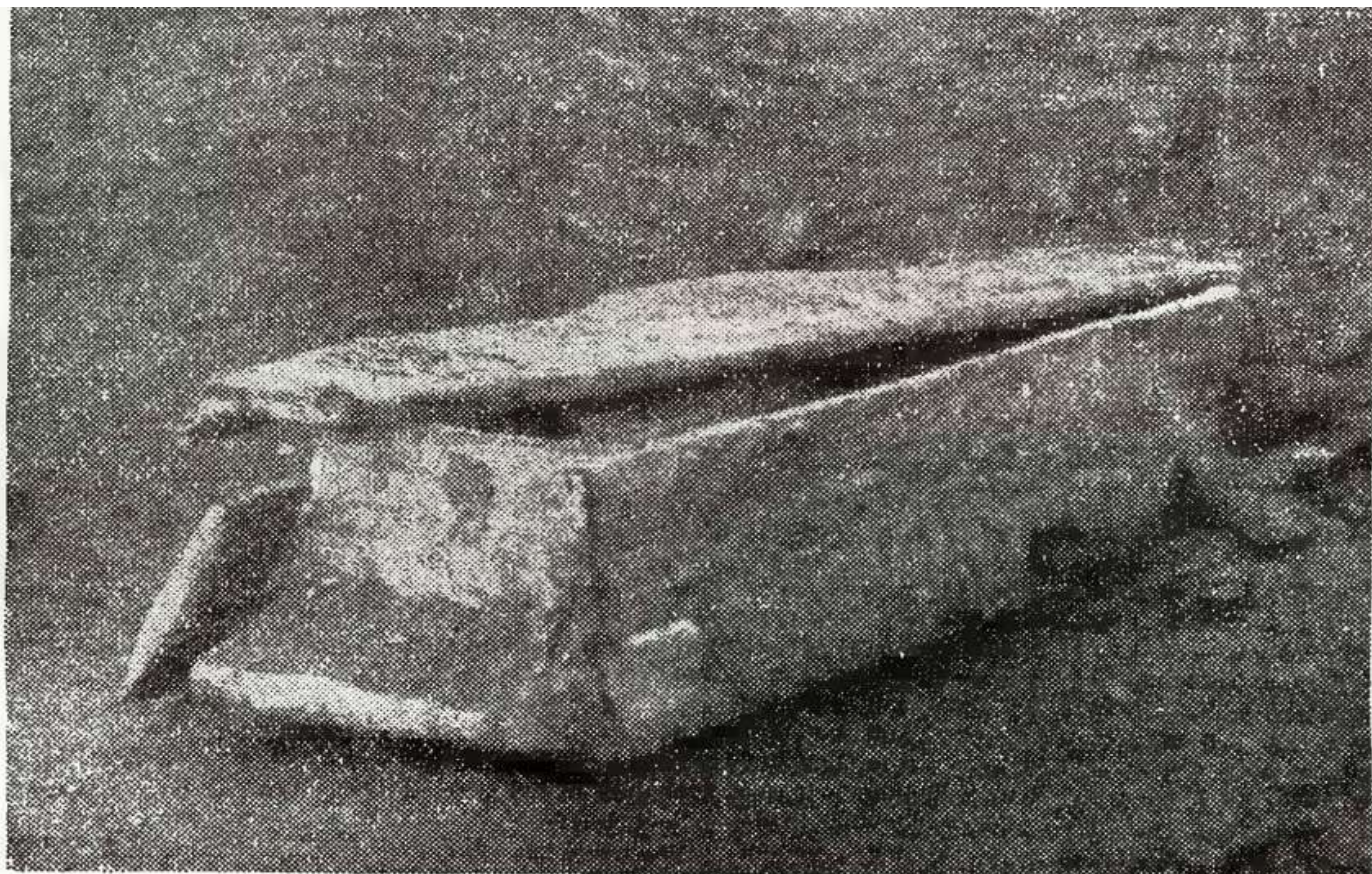
Пра тое, хто ў той час кіраваў Палессем і, у прыватнасці, Давыд-Гарадком, падрабязна распавядае Доўнар-Запольскі ў сваіх "Очерках истории Кривичской и Дреговичской земель до конца XII столетия". У той час адбывалася значнае раздрабленне Турава-Пінскага княства шляхам пасялення ўсё новых і новых князёў у асобных замках - усе яны паходзілі з кіеўскай дынастыі. Можна меркаваць, што знойдзеныя ў Давыд-Гарадку магілы належалі ім і захоўваюць іх парэшткі.

Невядомы да гэтага часу кшталт трун

Але чаму б нам не разгледзець больш позні перыяд, перыяд ВКЛ?

- Маеце рацыю, кажа сп. Луцкевіч - гэта таксама перыяд вялікай актыўнасці вакол Давыд-Гарадка. У асноўным гэта была абарона ад татар. Мы бачылі, якая жывая там памяць пра татар: "Татарская гара", "Татарская даліна" і г. д.

Бярэм аловак і запісваем дэталі таго, што бачылі. Першае - вялікае напластаванне зямлі. Яе так шмат, што пахаванні павінны былі адбывацца даўным-даўно.

Trumna dębowa długości 2,30 m. z desek 6-cio centymetrowych.

Прымітывізм самога пахавання. Нідзе няма слядоў ад пілы. Дрэва, бярвенне, дошкі не былі распілаваны. Нідзе няма жалеза! Жалеза у той час каштавала вельмі дорага, і выкарыстоўвалася толькі дрэва і нават драўляныя цвікі. На той ранні перыяд указваюць яшчэ дзве рэчы: паўсюдна знаходзяцца вырабы з косці і гліняныя гаршкі, зробленыя ўжо на ганчарным коле, але гэта яшчэ не паліваная кераміка, без арнаменту.

І нарэшце, самі труны. Варта адзначыць, што такая форма трунаў нам невядомая.

Ці былі магільныя разрабаваныя?

На жаль, гэта покуль усё, што мы можам сказаць. Натуральна, гэтыя труны трэба было б параўноўваць з трунамі, знойдзенымі ў Кіеве. Але мы покуль не маем матэрыялаў для параўнання. Няма сумневу, што далейшыя даследаванні прынясуць неацэнныя знаходкі. Перш за ўсё перад намі паўстае загадка: чаму ў трунах няма нічога металічнага, чаму там увогуле няма ніякіх рэчаў?

Звычайных месцічаў не маглі пахаваць у такіх пантофлях! Да таго ж, нават калі б гэта былі звычайныя месцічы, з імі абавязкова знайшліся б нейкія шпількі, спражкі, заколкі, што заўгодна! А тут нічога. Тым больш у князёў. Шкілеты распаліся. Не можам сказаць ці былі яны параскіданыя. А таму самае праўдападобнае - магільны разрабаваныя. Кім? На гэта пытанне можа даць адказ толькі далейшае даследаванне.

"Бракуе грошай!!"

Кіеўскія князі XII ст. Ёсць у гэтым гучанні нешта з гістарычнай паэзіі, а не толькі з гісторыі як навукі. Сёння, вось у гэты восеньскі дзень, яны знойдзены. І такія знаходкі здараюцца не кожны дзень. Мы сказалі мясцоваму шанюўнаму дабрачыннаму а. Аляксандру Беляеву:

- Дабрачынны павінен пабудаваць крыпту пад новай царквой і пакласці ў яе парэшткі князёў у дубовых трунах і няхай яны годна спачываюць. Няхай прыязджаюць турысты і паломнікі, хай яны на свае вочы ўбачаць наколькі старажытная культура і гісторыя Давыд-Гарадка, хай, нарэшце, пакінуць тут грошы. Які фенаменальны па прывабнасці помнік маецца тут для людзей, якія шукаюць убачыць нешта вартае!

Куды там! Кажа, на крыпту няма грошай ...

А дзе ж фонды нацыянальнай культуры? Бо грошы знаходзяцца на швэнданне па Андах некалькіх валацугаў, якія, як кажуць па-руску, "с жиру бесятся"! Дзе кансерватар, які адказвае за захаванне помнікаў? Дзе даследчыкі, якія атрымліваюць дзяржаўныя заробкі, дзе кушташы дзяржаўных музэяў?

Людзі добрай волі і людзі, якія грэбуюць сваімі абавязкамі

Прабачце, што называю імёны, але ёсць, напрыклад, у Давыд-Гарадку такі сп. натарыус Альфонс Тускевіч. Цэлы дзень ён праводзіць у сваёй канторы, можна сказаць, ён - пабочная асоба, але ў свой вольны час ён займаецца даследчай працай, вывучае і, што можа, ратуе. Хто ведае, ці не яму ўсім нам трэба быць удзячнымі, за тое, што ён не стаў маўчаць і весткі пра цікавейшыя знаходкі дайшлі ў прэсу і яны зараз ужо не згінучы? Каб не ён, каб не дырэктар школы і яшчэ два, тры чалавекі ...

Але аб чым тут казаць! Рашэнні па справе залежаць не ад іх, людзей добрай волі, а ад службовых асоб, якія атрымліваюць заробкі ад дзяржавы і займаюць адпаведныя пасады. "Падмуркі дзяржавы" - як пра іх кажуць на развітальных банкетах. Тут і сёння як раз месца і час, каб гэтыя "падмуркі" заняліся сваёй найпростай справай. Бо ў Давыд-Гарадку ўжо зроблены важныя, знакавыя адкрыцці для культуры і гісторыі краіны і гістарычны помнік знікнуць не павінен.

J. M. [Мацкевіч Юзаф] Grobowce ksiąza kijowskich z XII wieku // Slowo. 1936. № 306.

P.S. Дырэктар Цэнтральнага археалагічнага музея ў Варшаве др. Раман Якімовіч пісаў у артыкуле "Каго пахавалі на Замкавай гары ў Давыд-Гарадку":

"Можна не сумнявацца, што тут пахаваны князі. Невялікія могількі ў межах княжага замка могуць мець толькі магільныя князёў і іх сем'яў, ці можа яшчэ толькі вайсковых старэйшын і святароў князя.

Якіх Давыд-Гарадоцкіх князёў мы ведаем?

Давыд Ігаравіч памёр у 1112 г., у свой чарод, у яго сына Усевалада (памёр у 1141 г.), князя "из Городка", былі тры сыны: Барыс і Глеб, якія памерлі пасля 1168 г., а таксама Мсціслаў, які яшчэ ў 1183 г. удзельнічаў у вайне супраць качэўнікаў. Крыніцы замоўчваюць, ці мелі гэтыя тры браты дзяцей.

Такім чынам, мы маем пяць князёў, вядомых па імёнах і з вядомымі датамі іх смерці, сярод іх ёсць і заснавальнік горада. Яны павінны былі знайсці вечны спачын у сваёй сталіцы. Ведаем далей, што ў Давыда была жонка, а Усевалад быў жанаты двойчы і яго другая жонка, невядомая па імені, была полькай. Калі цяпер дапусціць, што ўнукі Давыда: Барыс, Глеб і Мсціслаў мелі сем'і, дык маем 11 князёў, якія павінны былі быць пахаваны ў Давыд-Гарадку. У астатніх магільнях могуць знаходзіцца парэшткі нашчадкаў - унукаў Давыда і дзwoх сяціёр Усевалада, якія былі замужам за чарнігаўскімі і турава-пінскімі князямі".

Jakimowicz Roman. Kto był pochowany na Gorze Zamkowej w Dawidogrodku // Slowo. 1936. № 351.

Пераклад Леаніда Лаўрэша.

Хелена Цэгак-Галубовіч

Давыд-Гарадок - Пампеі Палесся

Немцы вывучаюць праславяншчыну

Амаль што да апошняга часу мы жылі ў прагісторыі якая грунтавалася на абсурдных навуковых пастулатах. У навуковых адкрыццях у справе вывучэння праславяншчыны, нямецкая навука займае першае месца ў Еўропе. Ад немцаў, якія з уласцівым для іх піетэтам прыступілі да раскопак і вывучэння праславянскіх пасяленняў і гарадзішчаў, што зараз знаходзяцца на іх тэрыторыі, мы пачалі даведвацца пра самую старажытную гісторыю нашага народа. Паколькі нямецкая навука не была свабоднай ад пэўнай перадузятасці ў распрацоўцы гэтай тэмы, карціна, прапанаваная нам, была няпоўнай і скажонай.

Значэнне раскопак у Біскупіне

Толькі ў апошнія гады мы зрабілі рашучыя і станоўчыя крокі да паляпшэння сваіх навуковых ведаў. Вывучэнне нашай прагісторыі ўвайшло ў стадыю арганізацыі буйнамаштабных раскопак. На першы план выйшла адкрыццё балотнага паселішча ў Біскупіне, сістэматычныя і метадычныя даследаванні якога на працягу трох гадоў рабіліся Познаньскім універсітэтам. Дасканалае інфармаванне пра гэты даследаванні з паказам фільма азначала, што амаль-што кожны разумны чалавек павінен ведаць пра раскопкі ў Біскупіне, а многія, дзякуючы выдатным чыгуначным і аўтобусным камунікацыям, могуць нават наведаць і ўбачыць раскопкі ў Біскупіне на свае вочы. Вялікую важнасць раскопак у Біскупіне прафесар Познаньскага ўніверсітэта др. Юзаф Кастжэўскі тлумачыць тым, што заснавальнікамі паселішча было праславянскае насельніцтва (каля 2000 гадоў таму). Гэтае паселішча для нас з'яўляецца самым старым сведчаннем пра жыццё нашых продкаў тысячы гадоў таму. [...]

Гісторыя знаходак у Давыд-Гарадку

У нашай частцы краіны першыя адкрыцці, выпадкова, падчас рэстаўрацыі замка, былі зроблены ў Гародні. Вясной гэтага года мы таксама выпадкова даведаліся, што на Замкавай гары ў Давыд-Гарадку знойдзена нешта вельмі старое.

Некалькі гадоў таму пажар знішчыў праваслаўную царкву, якая стаяла на гэтым узгорку. Вясной гэтага года (1937 - Л. Л.) пачаліся работы па адбудове царквы і пры капанні падмуркаў, будаўнікі наткнуліся на вельмі старыя труны і не менш старыя драўляныя канструкцыі. Навука мусіла пачаць змаганне за сваё права на даследаванні з несвядомым мясцовым насельніцтвам, і што значна горш, таксама і з несвядомасцю і абьякавасцю нашых адміністрацыйных уладаў. Мясцовае насельніцтва не жадала спыняць работы і імкнулася як мага хутчэй пабудаваць новую царкву. У выніку трылогі, своечасова паднятай газетай "Слова", работы па адбудове царквы былі

спынены, аднак прыпыненне мясцовымі ўладамі будаўніцтва царквы самавольна парушыў мясцовы праваслаўны святар, бо пасля прыпынення працы падмуркі, наадварот, пачалі класці з ліхаманкавай хуткасцю.

Некалі дзён таму, аглядаючы знаходкі ў Давыд-Гарадку, я бачыла сляды спусташэння сярод знойдзеных старажытных драўляных канструкцый. Пры закладцы падмуркаў былі выпілаваны драўляныя бярвенні, якія сотні гадоў праляжалі ў зямлі, былі зрэзаны куты і сцены старажытных падвалін. Праз сярэдзіну падвалін аднаго з будынкаў, распілаваўшы бэлькі, выкапалі шырокі роў. Зараз, пасля раскопак, бачны чатыры куты знічанага дома і дзве яго супрацьлеглыя сцяны. Былі знішчаны не толькі рэшткі драўляных будынкаў. У гэтай частцы Замкавай гары, дзе знойдзены першыя труны, падчас самавольнага закладання падмуркаў пад царкву, таксама знішчылі трынаццаць старажытных трун.

Метадычныя раскопкі ў Давыд-Гарадку

Пасля таго, як працы на будаўніцтве царквы былі прыпынены, летам гэтага года, метадычныя раскопкі тут распачаў дырэктар Цэнтральнага археалагічнага музея ў Варшаве др. Раман Якімовіч. Даследчая праца ў гэтым годзе заканчваецца ў бліжэйшы панядзелак (газета выйшла ў суботу 9 кастрычніка 1937 г. - Л. Л.). на зіму ўся плошча раскопак будзе абаронена, і даследаванні пачнуцца вясной наступнага года. А сёння раскопкі яшчэ ў самым разгары. Кожны дзень на Замкавай гары працуюць дваццаць жанчын, якія капаюць асцярожней, чым мужчыны, што лепш для археалогіі. Кожны дзень раскопак прыносяць цікавыя адкрыцці.

Замкавая гара ў Давыд-Гарадку - славянскае гарадзішча

Замкавая гара ў Давыд-Гарадку аказалася старажытнаславянскай цвердзю. Сёлета раскопкі вядуцца пераважна на ўчастку, сапсаваным фундаментамі, у самым цэнтры гарадзішча. Пасля зняцця паўтарамятровага пласта зямлі, пачалі з'яўляцца першыя драўляныя канструкцыі. У цяперашні час цэнтральная частка была раскрыта ажно да некранутай зямлі. Там ляжаць адзін над адным і перакрываюцца паміж сабой рэшткі драўляных зрубаў, што з'яўляецца загадкай для недасведчанага чалавека. Аднак вопытнае вока і рука дасведчанага археолога, напрыклад, др. Якімовіча, бачыць у гэтым, здавалася б, хаосе шэраг слаёў, якія адпавядаюць стагоддзям.

Самыя старыя рэшткі будынкаў паходзяць з XII ст.

На самым нізе, на некранутай зямлі, ляжаць рэшткі падлогі і падмуркаў зруба будынка. Рэшткі гэтыя, як мне сказаў др. Якімовіч, з'яўляюцца самымі старымі знаходкамі на гэтым гарадзішчы, яны паходзяць з XII ст. На гэтым

участку, сярод фрагментаў керамікі, знойдзена дно посуду з характэрным для XII ст. знакам - выпуклым крыжам у коле. Гэты знак з'яўляецца агульным на для ўсёй славяншчыны. Адны даследчыкі трактуюць яго як знак ганчарнай вытворчасці, а другія бачаць у гэтым знаку адбітак пэўнай часткі канструкцыі ганчарнага кола, на якім посуд быў зроблены. У гэтым першым, самым старым слоі, акрамя керамікі, знойдзена вялікая колькасць фрагментаў бранзалетаў з каляровага шкла, характэрных для XII ст. Гэтыя бранзалеты не ёсць мясцовыя вырабы, яны з'явіліся ў нас праз гандаль, хутчэй за ўсё з Кіевам, бо менавіта ён быў цэнтрам гандлю і ўплыву на Давыд-Гарадок.

Больш высокія слаі гарадзішча паходзяць з XVI ст.

Над слоём, які датуецца XII ст., ляжыць шэраг маладзейшых слаёў, якія, паводле інфармацыі др. Якімовіча, ахопліваюць XIII, XIV, XV і дасягаюць XVI ст., для гэтых, больш позніх слаёў, таксама характэрнымі з'яўляюцца дамы са зрубаў. Жылыя дамы і гаспадарчыя пабудовы тут невялікія і нагадваюць старую забудову сучаснага Палесся. Для будаўніцтва на гарадзішчы з даўніх часоў выкарыстоўваюцца дуб і бяроза.

Стан захавання драўляных канструкцый

На гарадзішчы выдатна захаваліся ўсе драўляныя канструкцыі дамоў, труны і знойдзеныя драўляныя рэчы. Гэта звязана з прыроднымі ўмовамі рэльефу. Выяўленыя раннія гістарычныя слаі ляжалі на водатрывальным грунце. Дзякуючы гэтаму захаваліся шматлікія драўляныя прадметы, якія ў іншых умовах згнілі б.

Даследаванне схілаў гарадзішча

Акрамя раскопак у цэнтры гарадзішча, работы вядуцца і на яго схілах. Капанне тут вельмі ўскладняецца дробным пяском, з якога складаюцца гэтыя схілы. Пры капанні папярэчнага рова на гэтым участку, неабходна было ўразацца ў схіл гарадзішча прыступкамі і такім чынам засцерагчыся ад абсыпання схілаў. Гэтыя работы былі накіраваны на выяўленне канструкцый насыпаных валоў, якія акружалі гарадзішча.

Чым было гарадзішча

Гарадзішча ў Давыд-Гарадку, як і ўсе гарадзішчы, было абарончым умацаваннем, часткова насыпаным з зямлі. Пры будаўніцтве гарадзішчаў, стараліся максімальна выкарыстаць прыродныя ўмовы мясцовасці. Натуральна, шукалі пагоркі, акружаныя балотамі, або мысы рэк ці азёр, дзе вада з аднаго боку закрывае доступ да гарадзішча. На Віленшчыне вядомы гарадзішча, якія пабудаваны на азёрных астравах. Пры будаўніцтве ўмацаванага паселішча на натуральным узгорку або мысе, дасыпаліся стромыя схілы з больш лёгкадступнага боку. Пры адсутнасці натуральнага ўзвышша, часам штучна ствараліся цэлыя пагоркі. Уверсе, вакол гарадзішча насыпалі высокі земляны вал, на якім, верагодна, стаяў яшчэ і высокі драўляны частакол. Часам паселішча з аднаго боку

было яшчэ абнесена валам ля падножжа гарадзішча. Тады мы маем справу з абарончым прадмесцем. Падчас вайны гарадзішча становіліся сховішчам, куды ўцякала мясцовае насельніцтва са сваёй маёмасцю. Аднак, вядомыя і больш буйныя паселішчы, якія з'яўляліся пастаяннай рэзідэнцыяй уладара, а ў хрысціянскія часы сядзібай рэлігійнага дастойніка, такія гарадзішчы мелі асаблівае значэнне для сваёй тэрыторыі.

На Віленшчыне сустракаем вельмі цікавыя групы пасяленняў, напрыклад, Браслаўскае гарадзішча, якое ляжыць на вузкім перашыйку паміж азёрамі і з'яўлялася цэнтральным пунктам, які з усходу заслаўляўся абарончым бар'ерам з трох меншых гарадзішчаў, а з захаду адным адкрытым гарадзішчам. Такая група гарадзішчаў стварае пэўны абарончы комплекс. Аналагічныя абарончыя комплексы можа вывіць толькі працяглае, метадычнае і комплекснае вивучэнне, менавіта такое вивучэнне гарадзішча ў Давыд-Гарадку ў бліжэйшыя гады пачне Археалагічны музей Віленскага ўніверсітэта.

Навуковыя вынікі

Раскопкі гарадзішча дазваляюць археолагам вызначыць этнічную прыналежнасць насельніцтва ў старажытным паселішчы. Далейшым вынікам даследавання можа стаць вызначэнне тыпу паселішча, ці было яно ў мінулым звычайным сховішчам падчас вайны, ці было сядзібай правадыра племені, а, можа, і рэлігійным цэнтрам. Такія звесткі маюць вялікае значэнне для рэканструкцыі незапісанай гісторыі. Акрамя таго, капаючы ўмацаванні, мы вивучаем ваеннае мастацтва тых далёкіх стагоддзяў і матэрыяльную культуру людзей, якія іх будавалі. Магчыма, што вивучэнне ўмацаваных паселішчаў дазволіць хаця б фрагментарна даведацца пра грамадскі лад, норавы і звычаі старажытнага насельніцтва.

Значэнне адкрыццяў у Давыд-Гарадку

Адкрыцці ў Давыд-Гарадку маюць асаблівае значэнне для навукі. Яны дазваляюць нам хаця б часткова пазнаёміцца з ранняй гісторыяй усходніх земляў. [...]

Дагісторыя - самая нацыянальная навукa

Немцы лічаць археалогію (*перадгісторыю* ў тэксце - Л. Л.) самай нацыянальнай навукай (*hervorragend nationale Wissenschaft*). Нямецкае грамадства ўсведамляе важнасць дагістарычных даследаванняў. Там не мажліва разбурэнне помнікаў. У нашай краіне руйнаваннем помнікаў займаюцца не толькі прыватныя асобы, але і наша адміністрацыйная ўлада, якая не ўсведамляе той шкоды, якую яна робіць навуцы і грамадству праз знішчэнне помнікаў. Бо такім чынам беззваротна губляюцца адзіныя крыніцы, якія дазваляюць вивучаць нашу старажытную гісторыю і гісторыю суседніх з намі народаў.

Helena Cehak-Holubowiczowa. Dawidgrodek - Pompei Polesia // Slowo. № 279, 9 pazdziernika 1937.

Пераклад і каментаванне Леаніда Лаўрэша.